

Ирена Арсић¹

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Департман за српску и компаративну књижевност

АНТУН ФАБРИС (1864-1904) - КЊИЖЕВНИ ИСТОРИЧАР, ПУБЛИЦИСТА, АНГАЖОВАНИ ИНТЕЛЕКТУАЛАЦ

САЖЕТАК: У тексту се анализира књижевноисторијски рад Антуна Фабриса на састављању монографских студија углавном знаменитих Дубровчана његовог доба, приређивачка настојања да се објави поезија старих дубровачких писаца као и текстови правног карактера, и уредничко ангажовање у оснивању и вођењу листа „Дубровник”, календара „Дубровник” и часописа „Срђ”.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Антун Фабрис, Дубровник, Матија Бан, Медо Пуцић, лист „Дубровник”, календар „Дубровник”, „Срђ”

Библиографија написа о Антуну Фабрису,² бројна је неуобичајено за његово невелико дело. Међутим, врло се лако уочава да је највећи део везан за Фабрисов трагичан крај или су, пак, у питању помени поводом годишњица његове смрти. Већ по правилу, сваки од тих текстова устаљено наводи познате биографске податке и понавља чињеницу трагичности губитка овако значајне, у политичком и друштвеном смислу, личности.

О Фабрису је, сем помена који су редовно штампани и у дубровачкој али и у престоничкој штампи Краљевине Југославије,³ па и нешто после ње,⁴ писано у прошлом веку у сумарним историјским и културноисторијским прегледима везаним за питање Срба католика у Далмацији и у Дубровнику.⁵ Међутим, прави осврти и анализе њего-

¹ iarsic@filfak.ni.ac.rs

² Антун Фабрис, пореклом са Корчуле, рођен је 5. априла 1864. у Дубровнику. У Бечу је студирао славистику, а по дипломирању 1889. службовао као суплент у гимназијама у Сплиту и Задру. Од 1895. је уредник „Дубровника” (1895-1904), уређивао је и „Срђ” (1903-1904) и календар „Дубровник” (1897-1903) а бринуо и о „Српској дубровачкој библиотеци”. Ишао је радо на забаве и седељке у Дубровачку штионици и Радничко друштво, а био је и активни члан многих друштава. После „дубровачке афере” 1902, и боравка у тамници, умире 1904.

³ Дуб, *Антун Фабрис*, „Политика“, XXXIV, 10556, 1937, 14.

⁴ Антоније Бенуси, *Антун Фабрис. Поводом 50-годишњице смрти*, „Република”, 23. XI 1954.

⁵ Лујо Бакотић, *Срби у Далмацији од пада Млетачке Републике до уједињења*, Београд 1939, 126-132; Коста Милутиновић, *О покрету Срба католика у Далмацији, Дубровнику и Боки Которској 1848-1914*, „Зборник о Србима у Хрватској“, 1, Београд 1989, 60-89; Јеремија Митровић, *Српство Дубровника*, Београд 1992; Светозар Борак, *Срби католици*, Нови Сад 1998, 51-54.

вог писаног дела, публицистичког, књижевноисторијског и научног, дати су тек у две студије – Павла Поповића, написане такође поводом Фабрисове смрти али ни у којем случају пригодне и самим тим ограничених домета,⁶ и готово четири деценије касније, у уводном тексту Хенрика Барића, испред изабраних публицистичких радова овога аутора.⁷ Уз радове ове двојице угледних филолога, стоје и три прилога Владимира Вукмировића, један о „дубровачкој афери” и два, значајнија, у којем је штампана Фабрисова преписка.⁸

Док је Барић, сходно прилици за коју је писао, свој рад ограничио на политичке написе Антуна Фабриса, П. Поповић је дао преглед и оцену целокупног Фабрисовог рада, уз драгоцену допуну личног искуства стеченог у годинама проведеним у Дубровнику, када је овом уреднику листа „Дубровник” био и вредни, иако непотписани сарадник, понекад чак и достојни заменик. Наиме, Поповић је крајем деветнаестог века почео да долази у Град ради проучавања посебно архивске грађе Дубровачког архива, али је његова везаност за Дубровник и Дубровчане превазишла уобичајене везе које су се у таквим приликама градиле. Посебно је са уредником „Дубровника” и са кругом његових сарадника Поповић био у врло срдчним односима, што је оставило трага и на страницама листа.

Мада слависта, односно филолог по струци, Фабрис се, услед многобројних, посебно уредничких али и друштвених и политичких ангажовања, најмање бавио разматрањем литерарних тема. То је чинио само по изузетку – када је писао о себи лично драгим људима, значајног опуса, или када је о истим таквим личностима састављао краће пригодне текстове пошто то нико други у културно замрлом Дубровнику није могао да за његов лист, календар или часопис уради.

Начин Фабрисовог рада дефинисан је посредно објашњењем датим у скицираном биографском портрету Валтазара Богишића, штампаном у календару „Дубровник” за 1899. Непотписани Фабрисов сарадник, вероватни аутор каснијег већег чланка о Богишићу, штампаном у следећим годиштима календара,⁹ каже да је дужност

⁶ П. Поповић, *Антун Фабрис*, „Српски књижевни гласник” XIII, 5, 7, 1904, 351-359, 512-519; XVI, 1, 1905, 46-58. (прештампано у књизи: *Из књижевности*, II, Београд 1919, 136-176).

⁷ Х. Барић, *Антун Фабрис*, у: *Изабрани чланци Антуна Фабриса*, Београд 1940, III-XXI.

⁸ В. М. Вукмировић, *Први српски новинарски конгрес у Београду 1902. и случај Антуна Фабриса*, уредника „Дубровника”, „Књижевне новине”, XV, 204, 1963, 7; Исти, *Дописивање српских књижевника с Дубровчанином Антуном Фабрисом*, „Зборник историје књижевности”, Одељење литературе и језика, књ. 5, САНУ, 121-169; Исти, *Преписка Марко Мурат – Антун Фабрис*, „Савременик”, 3, 1965, 260-269.

⁹ Према иницијалу потписаном иза наставка чланка о Богишићу објављеном у календару за 1900, могло би се претпоставити да је у питању Луко Зоре, пређашњи уредник „Словинца” и Фабрисов сарадник у покретању и уређивању „Срђа”.

њима, Дубровчанима, који се баве историјским и књижевноисторијским радњама, да о својим знаменитим земљацима оставе праву и потпуну животописну студију са аутентичним подацима. У наставку треба усмерити поглед на „породичне и друге прилике, особито на прилике имовне, на форме фамилијарног живљења и занимања, на предаје и на морална нагнућа кућних упливних чланова”. Исто тако треба раз-матрати „прилике роднога му мјеста за његова дјетињства и млађих година”, као и друге спољне утицаје. То ће све, уз навођење најпотпу-нијег списка и разматрање радова конкретне личности, омогућити да се читалац бар приближи потпуности слике знаменитог Дубровчана о којем се пише.

Фабрис је и лично писао о свом начину рада, у завршном поглављу текста о Матији Бану: „Ове кратке биографске цртице нашега знаменитога суграђанина нијесу потпуна биографија а још мање студија; то остављам за другу пригоду”, истичући јасно свој циљ: „Овијем рецима хотјели смо освежити памћење млађему дубровачком нараштају и потсјетити га на гласовите Србе Дубровчане овога вијека...”¹⁰

Када се овакав став узме у обзир, тешко је у Фабрисовим књижевним портретима тражити литерарне анализе и зреле естетске судове. Међутим, трајност његове књижевноисторијске мисли је неспорна управо из прокламованих циљева – да се од заборава очува аутентичност података и да се личност о којој се пише прикаже у њој сасвим прикладној, најчешће дубровачкој, средини.

У невеликом броју ових радова, од којих поједини нису потписани,¹¹ издваја се онај о Меду Пуцићу¹², као најзначајнији. Основна идеја Пуцићевог целокупног рада, коју уочава и његов приказивач А. Фабрис, мисао је о континуитету српске културе, којој Дубровник представља копчу међу вековима, тачније између турског освајања и времена формирања нове српске државе. Кроз ту основну Пуцићеву мисао-водиљу, као и Фабрисову свеобухватну идеју, приказан је поетски, литерарни, научни и политички рад Меда Пуцића.

Настао после обимне и значајне студије Фрање Марковића,¹³ овај Фабрисов преглед рада најзначајнијег Дубровчана друге половине XIX века, по тврдом мишљењу његових савременика-суграђана, није претендовао да пружи валидне закључке, већ да у целини да портрет аутора са навођењем готово свих Пуцићевих разноликих радова. Најмање пажње је притом посвећено Медовом литерарном делу, што је у нескладу у односу на исказане или пренете оцене о

¹⁰ *Matija Ban*, „Dubrovnik” kalendar za 1901, Dubrovnik 1900, 154.

¹¹ Фабрисовим се сматрају и текстови о Стефану Митровом Љубиши, Антуну Казалију и Николи Томазу.

¹² *Medo Pucić(1821-1882)*, „Dubrovnik” kalendar za 1897, Dubrovnik 1896, 48-74.

¹³ F. Marković, *Knez Medo Pucić*, „Rad JAZU”, 67, 1883, 125-206.

њиховом признатом високом квалитету. Фабрис, наиме, иако тврди да је *Цви-јета* „најлепша прича у српској књижевности”, не посвећује јој више пажње сем неколико редака, док из *Карађурђевке* цитира тек део који конкретно помиње Дубровник. Да ли је Јагићев ђак, супротно ономе што тврди П. Поповић, већ сумњао у тада неприкосновене оцене о квалитету ових Пуцићевих дела, па о њима није хтео нити да рас-правља, дилема је која остаја.

Што се тиче осталих, мањих радова М. Пуцића, Фабрис их доследно прати и наводи уз константу – ауторову везаност за српску културу, како историјски тако и из перспективе савремених догађаја. Он конкретно тврди да Пуцић има „срце за боли и патње српског народа” и да је та струја у његом певању најобимнија. Овај сегмент песничког дела Фабрис је и најдоследније изложио, одредивши му место у правцу који је он, сходно епоси, назвао романтично-народни, претходника Бранку Радичевићу и Његошу. Кроз овај циклус Медовог песничтва Фабрис се вешто креће, цитирајући карактеристичне стихове који илуструју песникове а доказују његове идеје. На тај начин анализира стихове у песмама из „Босанских даворија”, у песми „Срби на Косову”, „Пома”, „Поздрав Србије Италији код светковине Данта”...

И остали облици Пуцићевог рада – приређивачки, научни и публицистички, што и није било споља наметнуто, већ изворно, праћени су из перспективе ауторовог настојања да се Европа упозна са словенском односно српском традицијом Дубровника. У том смислу је коментарисан рад на издавању *Славјанске антологије, Споменика српских, Пландовања Цива Бунића*, као и оснивање „Дубровника цвијета народног књижества”, „Дубровника забавника Штионице дубровачке” и часописа „Словинац”.

Највећи део текста посвећен је Пуцићу као политичкој личности. Фабрис је, наиме, преузео задатак да објасни Пуцићев политички пут, јасно стављајући до знања да овај није био политичар уобичајеног, свакодневног типа, него је као угледан дубровачки племић, према традицији, био позван и готово прозван да се бави судбином свога народа. У овом тексту нимало емотивног већ разложног и врло толерантног Фабриса могу се наћи основе за тумачење дубровачког аутентичног става о будућности бивше републике, с обзиром на промене и процене њеног евентуалног статуса у оквиру Монархије.

Портрет Матије Бана из пера Антуна Фабриса¹⁴, Павле Поповић је негативно оценио, што је у складу са његовим општим односом према овом Дубровчанину који је претежни део свог дугог живота активно провео у Београду. И овог пута, Фабрис најмање пише о литерарном, првенствено драмском делу писца, а кад то и ради преноси

¹⁴ *Matija Ban*, „Dubrovnik” kalendar za 1901, Dubrovnik 1900, 147-154.

туђе оцене, похвале, углавном, које су у то време, широм словенских простора и преовладале, док од оних мање похвалних покушава да заштити Бана одређеном дисквалификацијом њених аутора, посебно оних из Србије.

Фабриса, наиме, интересује истакнути Дубровчанин Матија Бан, као и његов публицистички и политички рад. Као заинтересовани и наклоњени савременик и суграђанин, Фабрис је био у прилици да остави аутентичну биографију М. Бана, која је, с обзиром на бројне династичке и политичке промене у Србији, била бурна. Када се након читавог века чита овај животопис, у њему се налазе поуздани подаци који допуњују многе недовољно јасне алузије Банових каснијих критичара али и биографа, Камиле Луцерне¹⁵, на пример, што неретко одлучно утиче на коначно, савремено гледање на ову комплексну, не само у културноисторијском смислу, фигуру у Београду и на јужно-сло-венским просторима у другој половини XIX века.

И овога пута је доминирала идеја о остваривању континуитета у српској култури. Наиме, у невеликом тексту, као сталност у целокупном Бановом раду, Фабрис цитира његову мисао изречену поводом Гундулићеве прославе у Српској краљевској академији у Београду: „Књижевност и српска и латинска трајала је у Дубровнику колико и његова слобода. Ова се угасила 1806. године, а чудном игром судбине те исте године Србија је развијала заставу слободе најприје у предграђу па на зидинама Београдскога града. Њен први министар просвете Доситеј Обрадовић показивао је прстом Дубровник, гдје је српска књига никла, и својим списима полагао први основ новој српској чисто народној књижевности. Ја сам као дјечак гледао Вука Караџића кад је у једној дубровачкој пивници биљежио пјесме које су му тамошњи сељани њим чашћени уз гусле пјевали. Да, као што је у средњем вијеку српска државна мисао дошла са Јадранскога мора, из Зете у Рашку, тако се у вијеку нашем српска књижевна мисао преселила опет са Јадранскога мора на Дунав и Саву, најприје у Београд, па у Загреб...”¹⁶ Фабрис је такође истакао да је Бан настојао на споразуму Срба и Хрвата „на основици српске народне мисли”, како су, нагласио је, „сви одлучни Дубровчани онда мислили и сада мисле”.

Павле Поповић тврди да је Фабрис намеравао, а није успео да напише студију о дум Ивану Стојановићу. То би био и најзначајнији доказ да монографски рад објављен у календару „Дубровник” за 1898. а потписан са „Један његов стари знанац”¹⁷, није Фабрисово дело, мада

¹⁵ К. Lucerna, *U spomen Matije Bana Dubrovčanina*, „Ljetopis JAZU”, 21, 1906, 1-49.

¹⁶ *Matija Ban...*, 153-154.

¹⁷ *Ivan Kanonik Stojanović*, „Dubrovnik” kalendar za 1898, Dubrovnik 1897, 118-124.

је писан у маниру, са знањима и намерама као и претходни текстови. То посебно стога што су дум Иван и уредник „Дубровника” били не само блиски пријатељи него и чести саборци у немирним приликама дубровачког деветнаестог века. И иначе је Фабрис често био у ситуацији да га брани и коментарише нападе на Стојановића, а један од оваквих текстова објавио је по смрти угледног али и врло посебног Дубровчанина, пошто му овај то није дозволио за свога живота.¹⁸ Исто тако је у подлистку „Дубровника” објавио и преписку дум Ивана са Никшом Градијем и Стјепаном Бузолићем.¹⁹

Онај присни дубровачки тон прати и дужу белешку уз слику Антуна Казалија, објављену у календару „Дубровник”, а која се приписује Фабрису.²⁰ Сем биографских података и навођења појединости које је сам Казали саопштио аутору, описује се и карактеристична ситуација у литерарним круговима и тога доба: Казали чита свој недовршени рад а његови литерарни савременици га коментаришу, док одлучујућу реч за окончање *Златке* има Медо Пуцић.

Уз врло прецизну биографију, посебно када је у питању пишчев политички ангажман, Фабрис је писао и о Стефану Митровом Љубиши, цитирајући и његове аутентичне изјаве о почецима бављења литерарним радом.²¹ Као и раније, Фабрис и овог пута прибегава мишљењу ауторитета, овога пута поузданих, у лику дубровачког професора Стијепа Кастрепелија и писца, књижевног критичара и естетике Марка Цара, иначе редовног сарадника „Словинца”, који Љубишу сврставају у сам врх приповедаштва, као прозни пандан великом Његошу.

Уз наведене, још једна белешка из календара се везује уз Фабрисово име. У питању је текст о Николи Томазеу, који је представљен, сем кратке биографије, једним већим изводом из дела.²²

Градећи портрете и састављајући биографске и библиографске белешке о знаменитим Дубровчанима²³, Фабрис је настављао дубровачку традицију која је и у његовом, деветнаестом веку настојала да на једном месту, у једном издању окупи знамените суграђане, како историјски, тако и савременике. На тај начин је уздизан „Пантеон гла-

¹⁸ Фабрисова одбрана Стојановићевих ставова штампана је по тачкама у листу „Дубровник” од 11. новембра 1900.

¹⁹ *Stojanović, Kazali, Buzolić*, „Dubrovnik”, IX, 1900, 42, 2-3; *Pisma Nikše Gradi dum Ivanu Stojanoviću*, „Dubrovnik”, IX, 1900, 43, 2-3.

²⁰ *Antun Kazali*, „Dubrovnik” kalendar za 1900, 1899, 196-199.

²¹ *Stjepan Mitrov Ljubiša*, „Srđ”, 1903, 22, 1017-1022.

²² *Nikola Tommaseo*, „Dubrovnik” kalendar za 1900, Dubrovnik 1899, 199-201.

²³ У рубрици „Уз наше слике”, у календару „Дубровник”, више је животописа без потписа аутора. Неке од њих сигурно је писао Фабрис, често силом прилика које су га невољно пратле у готово усамљеничкој борби за одржање културног и књижевног живота Дубровника. Међу овим текстовима, најопсежнији је о Његошу, објављен у календару за 1902. (204-209), а ту су и белешке о Марку Миљанову, Кости Трифковићу, Лази Лазаревићу, Ђури Даничићу...

совитијех Дубровчана”, када већ таква грађевина није подигнута у Граду, о чему је Фабрис писао, настојећи да критиком уздрма депресивност последње дубровачке деценије.²⁴

Овај текст је један у низу ангажованих радова, какав је и онај о Матици српској,²⁵ на који је указао и П. Поповић, истичући Фабрисову практичну мисао у пословима ширења српске књиге у пределима удаљеним од престонице. Поповић жали да Фабрис није и своје остале идеје о функционисању културних институција у специјалним условима објавио и тако учинио велику корист многим који су се са сличним проблемима сусретали у раду.

Фабрисов рад, посебно приређивачки, био је врло запостављен због његових сталних дневних послова. Имао је намеру да приреди за штампу поезију Игњата Ђурђевића, о чему је водио преписку са С. Матавуљем²⁶, али је једино успео да објави неколико извода из ове грађе у публикацијама које је уређивао. Такође је штампао биографију Маројице Кабоге²⁷, као и одређене правне списе, законе и наредбе дубровачке владе из XV и XVI века, из рукописа Ника Луја Сараке.²⁸ Издавање *Матрикуле братства св. Франческа у Стону*, Фабрис је пропратио белешком о употреби ћирилице на територији Дубровачке Републике.²⁹ Фабрис своју тврдњу да је ово писмо служила као једино у Дубровнику најраније до XV века, поткрепљује сем објављеним и наводом још једног документа – опорукe са краја XIV века извесног становника Жупе, такође исписане ћирилицом.

О уредничком раду Антуна Фабриса³⁰, кога је Српска странка у Дубровнику ангажовала да после Стевана Врчевића уређује лист „Дубровник”, сликовито је писао Павле Поповић³¹, наглашавајући његову изузетну посвећеност до пожртвованости у настојању да одржи ово гласило под честим нападима цензуре аустријских власти као и летаргије и осетног опадања интелектуалног слоја у Граду. У својој уводној студији пред изабраним публицистичким текстовима А. Фабриса, Барић је дао темељан осврт на генезу, развој и замирање националног, политичког и културног покрета Срба католика у Дубровнику и у Далмацији, на чијим ставовима су се базирали многи

²⁴ *Muzej dubrovačkijeh starina i Panteon glasovitijeh Dubrovčana*, „Srđ”, 1903, II, 23, 1069-1071.

²⁵ *Matica srpska*, „Srđ”, III, 1904, 867-873.

²⁶ Голуб Добрашчиновић, *Симо Матавуљ и Дубровник*, „Митолошки зборник”, 16, Рача -Београд, 2007, 134-135.

²⁷ *Marin Kaboga Kordica*, „Dubrovnik” kalendar za 1900, 1899, 162-164.

²⁸ *Nekoliko zakona i naredaba Dubrovačke Republike iz XV i XVI vijeka*, „Dubrovnik” kalendar za 1901, 1900, 140-146.

²⁹ „Dubrovnik” kalendar za 1899, 160-162.

³⁰ О Фабрисовом уредничком раду више у: И. Арсић, *Дубровачки штампари и издавачи XIX. века и њихова издања*, Београд – Бања Лука 2005, 265-281.

³¹ П. Поповић, *Антун Фабрис, у: Из књижевности II...*, 140.

каснији текстови на ову тему, посебно они писани од српских историчара. Покушај коментарисања Фабисовог политичког рада и написа који су га пратили, као тежња да се изнађе политичко решење за заједнички живот Срба и Хрвата у Далмацији, значајан је али не и нов подухват³², с обзиром на старију студију П. Поповића. Много важније је што се у избору текстова које је Барић сакупио документовано износи слика стања Дубровника на прелазу из века у век.

У календару „Дубровник” који је Фабрис редовно уређивао од првог броја, 1897, до последњег, седмог, 1903. године, сем пригодних календарских текстова објављене су успеле монографске студије о знаменитим Дубровчанима али и другим српским писцима, као и проза и стихови старијих и савремених аутора, међу којима Ивана Стојановића, Меда Пуцића, Вида Вулетића Вукасовића, Јована Сундечића, Милана Решетара, Ива Ћипика, Сима Матавуља, Јована Јовановића Змаја, Алексе Шантића, Светозара Ћоровића, Стевана Владислава Каћанског, Илије Вукићевића... На тај начин се и остварила намера оснивача и уредника Фабриса, исказана у уводном тексту првог годишта, да: „Дубровник” буде уређен радовима најбољијех књижевника из разнијех нашијех крајева, да тако нашем народу пружимо књигу у којој ће наћи патриотске наслаге, корисне поуке и здраве забаве”, односно да календар: „служи цјелокупноме српскоме народу без разлике вјере и земље... да буде користан, згодан и интересантан за све крајеве и дјелове Српства...”³³

Поред листа и календара, Фабрис је активно учествовао и у заснивању, уређивању и издавању књижевног часописа „Срђ”, устављеног потребом Срба католика за афирмацијом културне компоненте њиховог програма на једној трајној и озбиљној основи, а као резултат већ утврђеног настојања Дубровчана тога доба да успоставе културни континуитет у Граду.³⁴ Фабрис је уредио првих осамнаест бројева часописа, неуморно успевајући да од сарадника, и оних из Србије, после жустре и упорне преписке, успе да обезбеди прилоге за „Срђ”.³⁵ Сам Фабрис је објавио неколико својих радова у овом часопису.

Фабрис је уређивао и издања Српске дубровачке штампарије Антуна Пасарића, а од 1903. је основао и едицију „Српска дубровачка

³² О такозваном „новом курсу” у хрватско-српским односима на почетку прошлог века, коме је и сам Фабрис значајно допринео, видети: Ivo Perić, *Stranačko-politički odnosi u Dubrovniku krajem XIX i početkom XX stoljeća*, „Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku”, sv. 26, 1988, 175-221; Vlaho Benković, *Dubrovački Srbi katolici i „novi kurs” u hrvatskoj politici 1903-1905*, „Dubrovnik”, 1-2, 1990, 214.

³³ „Dubrovnik. Kalendar”, 1896, I.

³⁴ Nikola Tolja, *Književno značenje dubrovačkog časopisa „Srđ” (1902-1908)*, Zadar 1986, dis., 65.

³⁵ В. М. Вукмировић, *Дописивање српских књижевника...*, 121-169.

И. Арсић, *Антун Фабрис (1864-1904) – књижевни историчар, публициста ...*

библиотека”, у којима је и објављивао дела Луја Војновића, дум Ивана Стојановића, Вица Адамовића, Лука Зоре. Издавачка делатност ове штампарије са Фабрисовим избором и уређивањем постала је промишљенија и квалитетнија.

Признање за свој рад, посебно уреднички и публицистички, Фабрис је добио на Првом српском конгресу новинара одржаном у Београду 1902. Тада му је указана почаст избором за једног од три подпредседника конгреса. Поред тога, Станоје Станојевић, један од извештача конгреса, у свом реферату је нагласио „да у расправљању националних питања највећем делу српских редакција треба да буде пример уређивање листа „Дубровник”.

Све то је, како је познато, изазвало пажњу увек опрезних аустријских власти, што је довело до чувене „дубровачке афере” после које, и боравка у злогласној тамници Кармен, Фабрис није успео да се потпуно опорави. Умро је две године касније, а у својим последњим текстовима у листу „Дубровник” и надаље је разложно, и са све јачом вером како је замирао, инсистирао на српско-хрватском помирењу, које се на самом почетку XX века и назирало.

ЛИТЕРАТУРА:

- F. Marković, *Knez Medo Pucić*, „Rad JAZU”, 67, 1883, 125-206.
A. Fabris, *Medo Pucić (1821-1882)*, „Dubrovnik” kalendar za 1897, Dubrovnik 1896, 48-74.
Ivan Kanonik Stojanović, „Dubrovnik” kalendar za 1898, Dubrovnik 1897, 118-124.
A. Fabris, *Antun Kazali*, „Dubrovnik” kalendar za 1900, 1899, 196-199.
Stojanović, Kazali, Buzolić, „Dubrovnik”, IX, 1900, 42, 2-3.
Pisma Nikše Gradi dum Ivanu Stojanoviću, „Dubrovnik”, IX, 1900, 43, 2-3.
A. Fabris, *Nikola Tommaseo*, „Dubrovnik” kalendar za 1900, Dubrovnik 1899, 199-201.
Isti, *Marin Kaboga Kordica*, „Dubrovnik” kalendar za 1900, 1899, 162-164.
Isti, *Matija Ban*, „Dubrovnik” kalendar za 1901, Dubrovnik 1900, 154.
Isti, *Nekoliko zakona i naredaba Dubrovačke Republike iz XV i XVI vijeka*, „Dubrovnik” kalendar za 1901, 1900, 140-146.
Isti, *Muzej dubrovačkih starina i Panteon glasovitijeh Dubrovčana*, „Srđ”, 1903, II, 23, 1069-1071.
Isti, *Stjepan Mitrov Ljubiša*, „Srđ”, 1903, 22, 1017-1022.
Isti, *Matica srpska*, „Srđ”, III, 1904, 867-873.
П. Поповић, *Антун Фабрис*, „Српски књижевни гласник” XIII, 5, 7, 1904, 351-359, 512-519; XVI, 1, 1905, 46-58. (прештампано у књизи: *Из књижевности*, II, Београд 1919, 136-176).
K. Lucerna, *U spomen Matije Bana Dubrovčanina*, „Ljetopis JAZU”, 21, 1906, 1-49.

- Л. Бакотић, *Срби у Далмацији од пада Млетачке Републике до уједињења*, Београд 1939.
- Х. Барић, *Антун Фабрис*, у: *Изабрани чланци Антуна Фабриса*, Београд 1940, III-XXI.
- В. М. Вукмировић, *Први српски новинарски конгрес у Београду 1902. и случај Антуна Фабриса*, уредника „Дубровника”, „Књижевне новине”, XV, 204, 1963, 7.
- Исти, *Преписка Марко Мурат – Антон Фабрис*, „Савременик”, 3, 1965, 260-269.
- Н. Толја, *Књижевно значење дуброваčkog часописа „Srđ” (1902-1908)*, Zadar 1986, dis., 65.
- К. Милутиновић, *О покрету Срба католика у Далмацији, Дубровнику и Боки Которској 1848-1914*, „Зборник о Србима у Хрватској”, 1, Београд 1989, 60-89.
- И. Perić, *Stranačko-politički odnosi u Dubrovniku krajem XIX i početkom XX stoljeća*, „Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku”, sv. 26, 1988, 175-221.
- Vlaho Benković, *Dubrovački Srbi katolici i „novi kurs” u hrvatskoj politici 1903-1905*, „Dubrovnik”, 1-2, 1990, 214.
- Ј. Митровић, *Српство Дубровника*, Београд 1992.
- С. Борак, *Срби католици*, Нови Сад 1998.
- И. Арсић, *Дубровачки штампари и издавачи XIX. века и њихова издања*, Београд – Бања Лука 2005, 265-281.
- Г. Добрашиновић, *Симо Матавуљ и Дубровник*, „Митолошки зборник”, 16, Рача -Београд, 2007, 134-135.

Irena Arsic

ANTUN FABRIS (1864-1904) – A HISTORIAN OF LITERATURE, PUBLICIST, ENGAGED INTELLECTUAL

Summary

Through his versatile work, Antun Fabris, a publicist, philologist and political activist, marked the final decade of the 19th century and the beginning of the 20th century in Dubrovnik. An entire century after the study of Pavle Popovic, a rare piece among numerous texts in which Fabris's work is viewed as a whole, this paper again calls proper attention to his legacy. This is particularly relevant if one wishes to study the work of his contemporaries, with whom he shared his opinions in the period decisive for the survival of the culture of Dubrovnik Catholic Serbs. In this respect, the publicistic work of A. Fabris is discussed, too.